

Dyslexieprotocol

Inhoudsopgave

Inleiding

Hoofdstuk 1: Wanneer spreken wij van dyslexie?

Hoofdstuk 2: Signalering

Hoofdstuk 3: Interventies

Lees- en spellingsonderwijs

Diagnosestelling

Interventie na diagnose

Interventies volgens het ABCDE-model

Hoofdstuk 4: Achtergronden van dyslexie

Oorzaken van dyslexie

Gevolgen van dyslexie

Dyslexie en comorbiditeit

Literatuur

Inleiding

Dit dyslexieprotocol is gebaseerd op het 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie' (Gijssels, Scheltinga, Druenen & Verhoeven, 2011). In dit protocol wordt besproken op welke manier er op OBS Groenehoek met leerlingen met dyslexie en lees- en/of spellingsproblemen wordt omgegaan.

Hoofdstuk 1: Wanneer spreken we van dyslexie?

Om te kunnen spreken van dyslexie, dient er sprake te zijn van de volgende vijf criteria:

1. Het criterium van achterstand.
Het vaardigheidsniveau van lezen en/of spelling ligt significant onder dat van leeftijdgenoten.
2. Het criterium van gebrek aan accuratesse en/of snelheid.
De achterstand blijkt uit een traag tempo met mogelijk (in het bijzonder bij spelling) een grote hoeveelheid fouten.
3. Het criterium van voldoende gelegenheid tot leren.
De lees- en/of spellingachterstand treedt op terwijl in de omgeving voldoende instructie en oefening wordt geboden die gewoonlijk tot beheersing leiden. Er is evenmin sprake (geweest) van sociaal-emotionele factoren die mogelijk oorzaak zijn van de achterstand.
4. Het criterium van hardnekkigheid.
Ook wanneer voorzien wordt in extra instructie en oefening (remediëren) wordt het stadium van automatiseren te laat bereikt (didactische resistentie).
5. Het criterium van automatisering.
Het tekort aan automatiseringscapaciteit blijkt ook uit moeizaam uitgevoerde taken bij andere vakgebieden waarbij decodering en routines een rol spelen. Het automatiseren komt ook onder druk te staan indien spanning of tijdsdruk een rol spelen. (bv tempotoets rekenen)

Bij drie e-scores op rij op het gebied van lezen en/of spellen (na voldoende extra hulp en wanneer rekenen en begrijpend lezen voldoende zijn) spreken we van een vermoeden van **ernstige dyslexie**. De leerling komt dan via de zorgverzekeraar in aanmerking voor 60 vergoede dyslexiebehandelingen en een dyslexieverklaring. De school geeft bij ouders aan wanneer een leerling hiervoor in aanmerking komt en levert een dossier aan, ouders kunnen hun kind hiermee aanmelden bij een behandelaar naar keuze.

Als er geen sprake is van drie e-scores op rij maar wel van een herhaalde d- of e- score na een half jaar intensieve hulp, terwijl rekenen en begrijpend lezen voldoende zijn, spreken we van een vermoeden van **enkelvoudige dyslexie**. We geven in dat geval een dyslexiekaart af (zie bijlage) die geldig is op de Groenehoek voor de duur van de basisschool. Omdat het lezen en spellen niet bij ieder kind even vlot op gang komt geven we een dyslexiekaart pas af vanaf medio groep 4. Als er in groep 8 nog steeds sprake is van een achterstand op het gebied van lezen en/of spellen geven wij de leerling op voor dyslexieonderzoek.

Als er naast de problemen op het gebied van lezen en spellen ook sprake is van langdurende concentratie- of gedragsproblemen spreken we van een vermoeden van comorbiditeit (dyslexie in combinatie met een gedragsstoornis), en adviseren wij gecombineerd onderzoek.

Hoofdstuk 2: Hoe signaleren we dyslexie?

Bij de signalering van lees- en of spellingsproblemen wordt gebruik gemaakt van de zorgkalender.

Oktober 2014

Gr. 3 t/m 8	Viseon leerkrachtrapport, gr. 5 t/m 8 ook Viseon leerling rapport
Gr. 1 t/m 8	Evalueren (met hertoetsing) van leerlingen in subgroepjes of verlengde instructiegroepen die meekwamen uit de vorige groep en bespreken met ouders tijdens voortgangsgesprekken. Evaluatie vastleggen in verslag voortgangsgesprek!
Gr. 2	GOVK 7 (GOVK-punten groep 2 tussen herfst- en kerstvakantie)

November 2014

Gr. 3	Herfstsignalering VLL (1 ^e interventiemoment dyslexieprotocol)
Gr. 4 t/m 8	Tempotoets rekenen
Gr. 1 t/m 8	Sociogram (gegevens vergelijken met Viseon)

Januari 2015

Gr. 1/2	Rekenen voor kleuters, Taal voor kleuters M1/M2
Gr. 2	Letterkennis kleuters groep 2 (normering is min. 6 letters kunnen benoemen)_
Gr. 1	GOVK 3 (GOVK-punten groep 1 tussen kerst- en voorjaarsvakantie)
Gr. 3 t/m 8	AVI/DMT m3/m8
Gr. 3 t/m 8	Spelling m3/m8
Gr. 3 t/m 8	Rekenen-Wiskunde m3/m8
Gr. 4 t/m 8	Begrijpend lezen m4/m8

- 2 februari uitdraai rapporten!

- Voor alle Cito-toetsen 1 t/m 8 geldt; leerlingen in subgroepjes of verlengde instructie bespreken met ouders en vastleggen in verslag rapportgesprek. Na afloop van gesprek datum voor evaluatie met ouders plannen en noteren!

Maart 2015

Gr. 3 t/m 8 oktober)	Viseon leerkrachtrapport, gr. 5 t/m 8 ook leerling rapport (bij d- en e-scores in oktober)
----------------------	--

April 2015

Gr. 8	Centrale Eindtoets PO 21, 22 en 23 april Digitale Centrale eindtoets: 15,16 en 17 april
Gr. 1 t/m 8	Evalueren (met hertoetsen) van leerlingen in subgroepjes of verlengde instructiegroepen n.a.v. januari-Cito's. Evaluatie doorgeven aan of bespreken met ouders en vastleggen in verslag.

Mei 2015

Gr. 7	Drempeltest
Gr.1/2	Rekenen voor kleuters, Taal voor kleuters E1/E2
Gr. 2	GOVK 10, letterkennis kleuters (normering juni is minimaal 12 letters benoemen)
Gr. 1 t/m 8	Sociogram, vergelijken met sociogram van november

Juni 2015

Gr. 3 t/m 7	AVI/DMT e3/e7
Gr. 3 t/m 7	Spelling e3/e7
Gr. 3 t/m 7	Rekenen-Wiskunde e3/e7
Gr. 3 t/m 4	Begrijpend lezen e3/e4

- 22 juni uitdraai rapporten! Overdracht in Parnassys 1 week voor de zomervakantie.

- Voor de eindtoetsen 1 en 3 t/m 7 geldt; De huidige leerkracht maakt de groepsplannen voor de leerkracht van het volgende jaar. Als leerlingen in subgroepjes of verlengde instructiegroepen zitten wordt dit expliciet vermeld aan ouders en in het verslag van het rapportgesprek. Groep 2 maakt geen groepsplannen maar geeft de zorg uitgebreid aan in de overdracht. Leerkracht groep 3 maakt een overzicht op basis van de overdracht en stelt een eenvoudig groepsplan op.

Zoals in bovenstaande toetskalender naar voren komt, worden er voor de leerlingen die uitvallen op de toetsen twee keer per jaar (januari en juni) handelingsplannen opgesteld, of de leerlingen worden in het groepsplan opgenomen in de groep die verlengde instructie krijgt of in een subgroep stof gaat herhalen. Deze plannen hebben als doel de lees- en/of spellingsproblemen te remediëren. Het plan wordt geëvalueerd en na 6-10 weken aangepast, vervolgd of afgesloten.

Hoofdstuk 3: interventies

In dit hoofdstuk worden de interventies besproken. Er wordt beschreven hoe het lees- en spellingsonderwijs er op OBS Groenehoek uitziet en welke interventies er naar aanleiding van de handelingsplannen ingezet kunnen worden. Vervolgens wordt beschreven wat de aanpak op school na diagnosestelling van dyslexie zal zijn.

Lees- en spellingsonderwijs

Groep 1 en 2

In de groepen 1 en 2 wordt gericht gewerkt aan 10 ontwikkelingsaspecten. De taalontwikkeling speelt hierbij een grote rol: woordenschatuitbreiding, ontluikende geletterdheid, auditieve en fonologische vaardigheden en spraakontwikkeling. Aangezien kinderen die dyslexie hebben of leesproblemen ontwikkelen ook veelal lager scoren ten aanzien van het geheugen, de motoriek, concentratie en werkhouding, worden deze gebieden ook nauwlettend in de gaten gehouden. De 10 ontwikkelingsaspecten worden via de GOVK (Gouds Ontwikkeling Volgstelsel voor Kleuters) bij ieder kind geobserveerd en op drie momenten in hun kleuterperiode vastgelegd. Ook worden ieder jaar de Cito-toetsen voor kleuters afgenomen. Bij leerlingen die opvallen wordt een handelingsplan opgesteld en kan extra oefening worden geboden.

Groep 3

In groep 3 staat het aanvankelijk lezen en spellen centraal. De kinderen leren de letters en leren klankzuivere woorden verklanken en schrijven. In groep 3 wordt gebruik gemaakt van de methode 'Veilig Leren Lezen'. Deze methode bestaat uit 12 kernen waar bij iedere kern een thema centraal staat. Na kern 6 start het voortgezet technisch lezen en spellen: de niet klankzuivere woorden worden per categorie aangeleerd. Wanneer gedurende het jaar blijkt dat een kind uitvalt, wordt een handelingsplan opgesteld en kan overwogen worden of Veilig in Stapjes wordt aangeboden als extra oefenstof. Tevens kan er gebruik gemaakt worden van verlengde instructie of het oefenmateriaal van Luc Koning.

Groep 4

In groep 4 wordt veel gewerkt aan het voortgezet technisch lezen. Hierbij wordt aandacht besteed aan het verhogen van het leestempo door middel van het maken van leeskilometers en het verbeteren van het leesbegrip. Het doel is dat alle leerlingen aan het einde van groep 4 in ieder geval AVI e4 (eind 4) hebben bereikt. Wanneer het kind gedurende het jaar blijkt uit te vallen, kunnen interventies ingezet worden in de vorm van Speciale leesbegeleiding (Luc Koning), boekjes met structuurwoorden (Veilig en Vlot), duo-lezen, tutor-lezen, oefenwerkbladen van 'Spelling in de lift', 'Zuidvallei' en 'Zelfstandig Spellén'.

Groep 5 tot en met 8

In groep 5 tot en met 8 wordt verder gewerkt aan de tussendoelen van de gevorderde geletterdheid. Iedere dag wordt gestart met een kwartier zelfstandig lezen. De methode die voor het begrijpend lezen gebruikt wordt is: "Nieuwsbegrip", voor spelling is dit "Taal op maat". Voor leerlingen bij wie het technisch leesniveau onvoldoende is om de opdrachten van begrijpend lezen te maken, wordt de afweging gemaakt om de Nieuwsbegrip lessen op een lager niveau te volgen. Vanaf groep 7 zullen er meer dispenserende maatregelen worden genomen voor leerlingen met lees- en/of spellingsproblemen. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van een spellingcontrole. Tevens kunnen teksten van zaakvakken worden voorgelezen en de Cito-entreetoets en Cito-eindtoets digitaal of via een cd of cassettebandje worden afgenomen. Vanaf het schooljaar 2011/2012 kunnen leerlingen uit groep 6 t/m 8 meedraaien in de pilot Kurzweil, een hulpprogramma voor dyslectische leerlingen.

Interventie na diagnose

Wanneer er een dyslexieverklaring wordt afgegeven, is het van belang dat er door de leerkracht en intern begeleider doelen worden opgesteld die realistisch en relevant zijn. Er wordt bekeken op welke manier een leerling, ondanks het lees- en/of spellingsprobleem, zo ver mogelijk kan komen, met een zo groot mogelijke mate van zelfredzaamheid. De aanpak zal zowel op de dyslexie gericht zijn, als op de mogelijk bijkomende problemen op sociaal-emotioneel gebied.

Om deze doelen te kunnen bereiken, wordt op OBS Groenehoek een keuze gemaakt voor een of meerdere strategieën uit het ABCDE-model. In onderstaand schema wordt dit model weergegeven:

Interventies volgens het ABCDE-model

<i>Maatregelen voor leeszwakke leerlingen</i>	<i>Definitie</i>	<i>Concrete voorbeelden</i>
Accepteren/stimuleren	<ul style="list-style-type: none"> – De ontwikkeling in het lezen wordt gerelateerd aan de persoonlijke vooruitgang van de leerling. – Stimulans is gericht op de bevordering van het lees- en leerplezier en op een positief zelfbeeld.	<ul style="list-style-type: none"> – Accepteren dat de fouten hardnekkig zijn. – Accepteren dat leesproblemen emotionele gevolgen kunnen hebben. – Stimuleren: lezen van strips in klaslokaal. – Stimuleren: lezen van tijdschriften. – Stimuleren: zorgen van afwisseling in leer- en doewerk.
Begrijpen	Kunnen verwoorden waarom het leesproces bij iedereen anders verloopt.	<ul style="list-style-type: none"> – Door de leerling zelf. – Door de leerkracht. – Door de ouders. – Door de klasgenoten.
Compenseren	Gebruik maken van sterke deelvaardigheden.	<ul style="list-style-type: none"> – Tijdverlenging aanbieden bij overhoringen. – Vaker mondeling overhoren. – Moeilijke opdrachten hardop voorlezen. – De leerling thuis de kans geven de tekst voor te bereiden.
Dispenseren	Vrijstelling geven voor bepaalde onderdelen	<ul style="list-style-type: none"> – Niet hardop laten voorlezen, fouten in kleine woorden niet verbeteren: nadruk leggen op leesbegrip. – Spellingfouten niet mee laten rekenen in overig werk van de leerling. – Leerling mag gebruik maken van de spellingcontrole op de computer. – Leerling mag gebruik maken van hulpmiddelen zoals een tafelkaart of spellingschriftje.
Extra hulp:	Zwakke punten in het beheersingspatroon worden aangepakt.	<ul style="list-style-type: none"> – Na iedere Citotoets: leerlingen met een D of E-score voor lezen en/of spellen, krijgen handelingsplannen of verlengde instructie in het groepsplan. – Adviezen en materialen voor ouders om thuis extra te oefenen. – Cito-toetsen mogen digitaal gemaakt worden.

Hoofdstuk 4: achtergronden van dyslexie

Bij leerlingen met dyslexie is sprake van een ernstige lees- en/of spellingsachterstand die blijkt uit een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en/of spellingsproces, ondanks goed onderwijs. Dyslexie is een specifieke leesstoornis met een neurologische basis, waarbij de kern van het probleem ligt in het vlot lezen en spellen van woorden. De snelheid in het decoderen, ofwel automatisering is het kernprobleem van dyslectici.

Op basis van deze achtergrond, wordt de volgende definitie gehanteerd:

“Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.”

Oorzaken van dyslexie

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het geheel functioneren van een leerling. Het komt voor binnen alle vormen van onderwijs en binnen alle sociaaleconomische achtergronden. In verreweg de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het terrein van de fonologische verwerking en de toegankelijkheid van taalkennis. De lees-/spellingsproblemen zijn een gevolg van een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees/spellingsproces. De problemen spitsen zich toe op het vlot herkennen van de klankstructuur van woorden en het omzetten van schrift in een corresponderende klankcode. Kinderen met dyslexie lezen en spellen vaak langzaam en maken soms ook veel fouten. De problemen nemen over het algemeen toe naarmate de lees- of spellingtaak complexer wordt en bij tijdsdruk of spanning. Daarbij kan het kind moeilijkheden ondervinden die voortvloeien uit de problemen bij het lezen en spellen op woordniveau, zoals het vloeiend lezen van een verhaal en het begrijpen van teksten.

De precieze oorzaak van dyslexie is wetenschappelijk nog niet aangetoond. Het lijkt er op dat het hersengebied waar klanken aan schrifttekens worden gekoppeld zwak is aangelegd of moeilijk bereikbaar is. De klankteken-koppeling wordt daardoor onvolledig of verkeerd in de hersenen verwerkt en opgeslagen. Het gevolg is dat deze klankteken-koppelingen minder goed uit het geheugen zijn op te halen. Tevens weten we dat er sprake is van een erfelijke component, waarbij vermoedelijk verschillende genen een rol spelen. Als een leerling een ouder heeft die dyslectisch is, heeft hij ongeveer 40% kans er ook aanleg voor te hebben. De genetische factor is zeker niet allesbepalend; ook een kind zonder familielid met dyslexie kan dyslectisch zijn.

Gevolgen van dyslexie

Het niet snel kunnen lezen en spellen heeft ernstige gevolgen in onze 'talige' maatschappij waar veel gelezen en geschreven moet worden. Wanneer de lees- en/of spellingsontwikkeling achterloopt, kan dit gevolgen hebben op verschillende gebieden:

Gevolgen binnen het onderwijs:

In het onderwijs moet veel gelezen en geschreven worden. Dit maakt het voor kinderen met lees- en/of spellingsproblemen en dyslexie moeilijk om het onderwijs te volgen en belemmert deze kinderen om hun capaciteiten te ontwikkelen. Een laag leestempo kan leiden tot problemen met betrekking tot begrijpend lezen. Hiermee hangt samen dat deze leerlingen veelal minder lezen doordat lezen zoveel moeite kost, waardoor de ontwikkeling van de (lees)woordenschat kan achterblijven. Evenzo geldt dat moeite met spelling het schrijven van teksten waarin een idee of verhaallijn uiteen wordt gezet, belemmert. Deze problemen kunnen gevolgen hebben voor het rekenen, het onthouden van namen en lezen van langere teksten bij de zaakvakken en problemen met het aanleren van nieuwe talen.

Gevolgen op sociaal-emotioneel gebied:

Naarmate de lees- en spellingsproblemen langer blijven voortbestaan, zullen de meeste leerlingen er meer hinder van ondervinden. De problemen worden vaak ook ernstiger, omdat de lees-, spelling- en schrijftaken complexer worden en er meer van de leerling op deze gebieden wordt gevraagd. Lees- en spellingproblemen krijgen meer impact op het leven van oudere leerlingen, omdat verwachtingen van anderen en schaamtegevoelens bij de leerling een grotere rol gaan spelen. Tevens kunnen motivatieproblemen ontstaan waardoor zij geen zin meer hebben om het lezen te blijven oefenen, terwijl zij juist extra oefening nodig hebben om een hoger leesniveau te halen.

Dyslexie en comorbiditeit

Sommige leerlingen hebben naast dyslexie nog een andere stoornis. Aandachtstekortstoornissen, motorische stoornissen en spraaktaalstoornissen zijn leerstoornissen die vaker voorkomen in combinatie met dyslexie. Bij kinderen met een stoornis naast dyslexie, zal sprake zijn van een zekere verdichting van de problematiek. Het lezen en spellen zal bij toenemende complexiteit van de lees- en schrijftaken problematisch verlopen als gevolg van de bijkomende stoornis(sen). Voor het bieden van de juiste begeleiding is het daarom van belang dat de leerkracht en de betrokken leesspecialist een goed beeld hebben van en oog hebben voor de bijkomende factoren die het lezen en spellen beïnvloeden.

Literatuur

Expertisecentrum Nederlands, (2008 & 2010): *Toetskalenders*.
www.dyslexie.taalonderwijs.nl. Geraadpleegd op 22 juli 2011

Gijssel, M., Scheltinga, F., Druenen, M. & Verhoeven, L. (2011): *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Masterplan Dyslexie (2008): *Format Leerling dossier Dyslexie*.
www.masterplandyslexie.nl. Geraadpleegd op 23 juli 2011.